

Μανώλης Τζουβελέκας, Παναγιώτης Παπασπύρου

Χρηματικές καινοτομίες και Επαναστάσεις: Ανεξαρτησία και Υποτέλεια νεαρών Δημοκρατιών. Η περίπτωση της Ελλάδος

Αντικείμενο Μελέτης: Ο αγώνας της Ελληνικής Ανεξαρτησίας ως εθνικής και κοινωνικοοικονομικής Επανάστασης εντάσσεται στο δυναμικό ιστορικό πλαίσιο των μεγάλων επαναστάσεων, όπως της Αμερικάνικης και της Γαλλικής Επανάστασης, αλλά και άλλων μικρότερων. Η ελληνική επανάσταση δεν μπορεί να εξεταστεί αποκομμένη από το υπόλοιπο ευρωπαϊκό και διεθνές ιστορικό γίνεσθαι της εποχής και σίγουρα δεν αποτελεί κριτήριο η ανεξαρτησία έστω και εξωγενώς στηριγμένη.

Η Αμερικανική και η Γαλλική επανάσταση με τα continentals και τα assignats αντίστοιχα χρηματοδότησαν τις πολεμικές και δημοσιονομικές υποχρεώσεις τους. Αντίθετα, οι ελληνικές επαναστατικές κυβερνήσεις δεν έκοψαν νέο εθνικό χρήμα, χρησιμοποίησαν τα οθωμανικά και τα ευρωπαϊκά νομίσματα προτιμώντας ιδίως τον διεθνή δανεισμό με τις γνωστές για τη χώρα συνέπειες της διαχρονικής εξάρτησης. Η ύπαρξη εθνικής/επαναστατικής τράπεζας για την έκδοση χρήματος δεν κρινόταν ως προαπαιτούμενο λαμβάνοντας υπόψη τα ασινιάτα που εκδόθηκαν με αντίκρισμα τις γαίες της γαλλικής εκκλησίας, κάτι που θα μπορούσε πιθανόν να γίνει με τις πολύπαθες εθνικές ελληνικές γαίες.

Ο εκχρηματισμός της οικονομίας στους αιώνες της τουρκοκρατίας ήταν αργός, τα φαινόμενα χρηματοδείας συχνά και η υπανάπτυξη σχεδόν καθολική. Το σύστημα παραγωγής και οι παραγωγικές σχέσεις του εν γένει ασιατικού τρόπου παραγωγής, κυριαρχούσε, ενώ κατά τον ύστερο 18ο αιώνα και στις αρχές του 19ο αιώνα, το ελληνικό εμπόριο και η ναυτιλία διέτρεχαν, δημιουργώντας πλούτο, την Ευρώπη και τα μεσογειακά και παρευξείνια λιμάνια σε περιβάλλοντα ραγδαίου εκχρηματισμού και οικονομικής ανάπτυξης. Εξετάζεται συνεκτικά η νομισματική και η οικονομική πολιτική της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και οι συνέπειές τους στην εσωτερική οικονομία και στο ελληνικό ιδιαίτερα εμπόριο, τις οικονομικές συναλλαγές και τις παραγωγικές σχέσεις.

Η παρούσα συμβολή εξετάζει το πεδίο της χρηματικής κυκλοφορίας στα προεπαναστατικά χρόνια, της επαναστατικής νομισματικής πολιτικής και της διακυβέρνησης Καποδίστρια που προσπάθησε να μετριάσει την οθωμανική “οικονομία του παζαριού”, εισάγοντας ορθολογιστικά στοιχεία οργάνωσης και λειτουργίας μιας αστικής οικονομίας.

Μεθοδολογία: Η παρούσα εργασία στηρίζεται μεθοδολογικά στη βιβλιογραφική επισκόπηση και στις αρχειακές πηγές σε τρεις διακριτές περιόδους: προεπαναστατική (1453-1821), επαναστατική (1821-1829) και Καποδιστριακή (1828-1832). Στηρίζεται ιδίως στη Μαρξική ανάλυση βάσης- εποικοδομήματος και εσωτερικής ταξικής πάλης και στο έργο των E. Hobsbaum και F. Braudel. Επιχειρείται μια πρώτη απόπειρα εξήγησης της χρήσης χρηματικής καινοτομίας στις επαναστατικές ΗΠΑ και στη Γαλλία και όχι στην επαναστατική Ελλάδα και της οικονομικής πολιτικής του Καποδίστρια, μέσα από το πρίσμα της εξάρτησης βάσει τροχιάς (path dependence). Η αμερικανική επανάσταση ακολούθησε τις αποικιακές νομισματικές καινοτομίες και η γαλλική ακολούθησε τις καινοτομίες του John Law στην Τράπεζα του Μισισιπή και στη Γαλλία έναν αιώνα νωρίτερα.

Ευρήματα: Η ερευνητική διαδικασία είναι σε εξέλιξη. Ένα πρώτο εύρημα αφορά στο ότι ο μακράϊωνος αργός εκχρηματισμός στο πλαίσιο της οθωμανικής κατοχής επέδρασε αρνητικά στην έκδοση και κυκλοφορία νέου επαναστατικού χρήματος, με αποτέλεσμα οι πολεμικές ανάγκες να καλύπτονται από τα ληστρικά δάνεια της ανεξαρτησίας, που υποδούλωσαν το νεοφανές ανεξάρτητο κρατίδιο. Ένα δεύτερο εύρημα, αφορά στον πιθανό ρόλο και στην επιρροή της συντηρητικής ελληνικής άρχουσας τάξης, που προτίμησε τον επαχθή δανεισμό σε αλλοδαπό συνάλλαγμα παρά σε ένα ελληνικό νόμισμα, για να μη χαθεί ο πλούτος που είχαν συσσωρεύσει σε τούρκικο κυρίως, αλλά και σε άλλα ευρωπαϊκά νομίσματα. Ένα τρίτο εύρημα είναι ότι ο Καποδίστριας, παρά το ότι εισήγαγε τελικά κρατικό χρήμα, δεν εξέδωσε αρκετή ποσότητα φοβούμενος πληθωρισμό σε μια ούτως ή άλλως καθημαγμένη χώρα και οικονομία που διψούσε για ανασυγκρότηση και έξοδο από τη φτώχεια του μεγαλύτερου μέρους του λαού που ζούσε στα όριά του, αν και έδωσε τα πάντα για τη λευτεριά.

Συμπεράσματα: Ένα πρώτο συμπέρασμα είναι ότι ο αγώνας του ελληνικού λαού το 1821 ενάντια στον τύρρανο κάθε λογής δεν οδήγησε στην ουσιαστική λευτεριά και στη δημοκρατία. Τα καταστροφικά λάθη και οι εμφύλιοι πόλεμοι δεν επέτρεψαν τη χρήση εργαλείων νομισματικής επαναστατικής πολιτικής και τη συσπείρωση του λαού γύρω από ένα εθνικό νόμισμα. Οι φιλότιμες και άοκνες προσπάθειες του Καποδίστρια στο πεδίο της οικονομικής και νομισματικής πολιτικής διακόπηκαν από τα συσσωρευμένα προβλήματα, την αδιφασία της άρχουσας τάξης, τη διαρκή εξουσιαστική διαπάλη σε βάρος της λαϊκής κυριαρχίας καταλήγοντας στον προδιαγεγραμμένο θάνατό του και στην έλευση της βασιλείας.